

İNSAN HAKLARI, TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE AVRUPA BİRLİĞİ: AVRUPA PARLAMENTOSUNDA KADIN TEMSİLİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Duru ŞAHYAR AKDEMİR¹, Selenay TÜFEKÇİOĞLU², Berkay KARLIDAĞ³

Öz

Toplumsal cinsiyet; kişilerin insan kimlikleri yerine cinsiyetlerinin görülmesi ve kişilere cinsiyetleri üzerinden bir tür “nasıl davranmaları gerektiği” ile ilgili normlar dayatılması anlamına gelmektedir. Günümüzde insan haklarının en fazla ihlal edildiği temellerden biri de toplumsal cinsiyettir. Bir insan hakkı ihlali olarak toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikle mücadele hem ulusal hem de uluslararası politikanın temel hedeflerinden biridir. Avrupa Birliği (AB) de “toplumsal cinsiyet eşitliği” konusunu temel bir politika haline getirmiş ve bu doğrultuda önemli düzenlemeler geliştirmiştir. Ancak Avrupa Birliği vatandaşlarının temsil edildiği Avrupa Parlamentosunu kadın temsili özelinde incelediğimizde halen toplumsal cinsiyet eşitliğine erişilemediği görülmektedir. Çalışmada 1979-2019 arasında gerçekleşen Parlamento seçimleri “toplumsal cinsiyet eşitliği” çerçevesinde incelenmiş ve AB’nin toplumsal cinsiyet eşitliğine erişebilmesi için Parlamentoda kadın temsili artırması gerektiği sonucuna erişilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Kadın, Toplumsal Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları

JEL Kodları: K38, L38

HUMAN RIGHTS, GENDER EQUALITY, AND EUROPEAN UNION: A STUDY ON WOMEN'S REPRESENTATION IN THE EUROPEAN PARLIAMENT

Abstract

Gender refers to people's sex rather than their human identities. Gender refers to the imposition of norms about how people should “behave” based on their sex. Today, one of the foundations on which human rights are violated the most is gender. Combating gender-based inequality as a human rights violation is one of the main goals of both national and international policy. The European Union (EU) has also made the issue of "gender equality" a basic policy and has developed important regulations in this direction. However, when we examine the European Parliament in terms of women's representation, it is seen that gender equality is still not reached. In the study, the Parliamentary elections that took place between 1979-2019 were examined within the framework of "gender equality". For the EU to achieve gender equality, it needs to increase women's representation in Parliament.

Keywords: Human Rights, Women, Gender, Gender Equality Policies

JEL Codes: K38, L38

¹Dr.Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi, dsakdemir@anadolu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2374-9770>

²YL öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, selenaytufekcioglu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5776-6408>

³YL öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, brkykrldg@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6192-4328>

GİRİŞ

“Avrupa Anlaşmalarında bana yapılan muameleye hiçbir gerekçe bulamıyorum. Sonuç olarak, bunun bir kadın olduğum için gerçekleştiği sonucuna varmalıyım. Takım elbise giymiş ve kravat takmış olsaydım bu olur muydu? Daha önceki toplantıların fotoğraflarında sandalye sıkıntısı görmedim. Ama bu resimlerde hiçbir kadın da görmedim” (Von der Leyen, 2021).

Avrupa Komisyonunun ilk kadın Başkanı Ursula von der Leyen’in 2021 yılında Türkiye’ye yaptığı ziyarette koltuk krizi yaşanmıştı. Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanı tarafından katılım sağlanan görüşmenin Avrupalı tarafları Avrupa Birliği (AB) Komisyon Başkanı ve Avrupa Parlamentosu Başkanıydı. Görüşmede Cumhurbaşkanı’nın karşısındaki koltuğa Parlamento Başkanı oturmuş, Komisyon Başkanı Von der Leyen kısa bir süre ayakta kalmış ardından da Dışişleri Bakanının karşısına sofaya oturmuştu. Bu gelişmenin ardından Von der Leyen, Avrupa Parlamentosu’ndaki konuşmasında bu olayın temelinde cinsiyetçilik olduğunu dile getirmişti. Bu örnek sadece Türkiye özelinde ele alınması ve değerlendirme yapılması için paylaşılmamıştır. Bu durum aynı zamanda Avrupa özelinde de yorumlanması gereken bir örnektir. Nitekim Von der Leyen metnin başında paylaşılan ifadesinde bunu açıkça dile getirmiştir.

Toplumsal cinsiyet konusu her zaman kadınlar aleyhine işlemiştir ve dünya tarihine bakıldığında toplumsal cinsiyet eşitliğine hiçbir yerde ve hiçbir dönemde erişilemediği görülmektedir (Şimga, 2018, s. 4). Toplumsal cinsiyet en genel ifade ile kişilerin toplum tarafından kendilerine atanan davranışlar ve roller etrafında hiyerarşik bir sisteme tabi tutulmasını anlatmaktadır. Buna göre erkekler “akıl ve mantık” ile “kamusal alan” ve “aşkınlık” ile kadınlar ise “beden ve duygu”, “özel alan” ve “içkinlikle” birlikte anılmışlardır (Şimga, 2018, s. 5). Bu durum onların yaşamlarını ayırmış, “potansiyellerini, kapasitelerini, yapabilirliklerini ve faaliyet alanlarını” ayırtmış (Şimga, 2018, s. 5) ve dolayısıyla da sınırlandırmıştır. Toplumsal cinsiyet insan haklarını ihlal etmiş, kişilerin özgürlüklerini ellerinden almıştır.

Bu durum hem kadınları hem de erkekleri ilgilendiren evrensel bir insan hakkı meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası alanda ortaya çıkan mevzuatın yanı sıra ulusal düzeyde de birçok düzenlemenin yapıldığı alanlardan biridir toplumsal cinsiyet. Ancak her ne kadar çalışma ve düzenleme yapıldıysa da hem ulusal hem de uluslararası düzeylerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması henüz mümkün olmamıştır. Bu çerçevede AB de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla önemli çalışmalar gerçekleştirmekte hem Birlik içinde hem de Birlik dışında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına çalışmaktadır. AB, bugün bölgesel düzeyde insan haklarının korunmasına ve geliştirilmesine önemli katkılar sunmaktadır.

Bu çerçevede çalışma insan haklarının korunmasının da temel bir koşulu olan toplumsal cinsiyet eşitliği konusuna odaklanmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde toplumsal cinsiyet eşitliğine, toplumsal cinsiyet kavramına ve toplumsal cinsiyet konusuna değinen uluslararası sözleşmelerden söz edilecektir. Çalışmanın ikinci bölümü ise AB ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusuna ayrılmıştır. Bu bölümde AB'nin kuruluş serüveni, Birliğin insan hakları ve toplumsal cinsiyet konularına yaklaşımı kısaca çalışma konusuna temel teşkil edecek biçimde ele alınacaktır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise AB'nin yasama organı olan Avrupa Parlamentosu'ndan söz edilecek ve Parlamentodaki kadın temsili -tarihsel gelişmelerle birlikte ele alınarak- analiz edilecektir.

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

Toplumsal cinsiyet kavramı birçok farklı konuyu kapsamasının yanı sıra bir durumu, bir çığığı ve temel bir istemi barındırmaktadır. Toplumsal cinsiyet var olan adaletsiz sistemi tanımlar, toplumsal cinsiyet eşitliği de bu sistem içinde kadınların temel insan haklarına duydukları özlemi seslendirir ve kadınların insanca yaşamaları için temel talepleri dile getirir. Toplumsal cinsiyet her ne kadar sadece kadın özelinde ele alınamayacak bir kavram olsa da günümüz şartlarında toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıktan en fazla etkilenen grupların başında kadınlar gelmektedir. Bu bölümde kısaca toplumsal cinsiyet kavramına ve bu kavramın gelişimine değinilecektir.

İnsan Haklarından Toplumsal Cinsiyet Kavramına

İnsanın değeri kavramı insan haklarının kaynakları arasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Buna göre insan hakları kişilerin doğuştan değerli oldukları için sahip oldukları hakları tanımlar. İnsanın değeri üzerinden insan haklarının temellendirilmesi “Kantçı fikir” vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir (Coşkun, 2012, s. 6). Bu fikirlerin en başında da Kant'ın “Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi” adlı eserinde yer alan “pratik buyruk” gelmektedir. Pratik buyruk kişilere şöyle seslenmektedir: “Her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun.” (Kant, 2002, s. 46). Burada Kant “değerli eylemin” temel niteliğini ortaya koymaktadır (Kuçuradi, 2006, s. 64). Eylemin değerli olması için insanların amaç olarak görülmesi gerekmektedir yani insanlara insanca muamele etmek gerekmektedir. İnsanca muamele etmek “insan olmanın bilinciyle” muamele etmek olarak da ifade edilebilir (Kuçuradi, 2014, s. 4). Kuçuradi (2003, s. 40) de insan haklarının, “insanın değeri” kavramıyla temellendirildiğini belirtmekte ve insanının değerinin “insanın varlıktaki özel yeri” olduğunu dile getirmektedir. Buna göre “cins olarak insan” “varlıktaki özel yeri” dolayısıyla bazı hakların taşıyıcısıdır. Bu haklar herkesin eşit olarak, doğuştan sahip olduğu haklardır. Bu haklara erişimde yaşanan sorunlar da –sebebi her olursa olsun ister ayrımcılık ister yoksulluk olsun- insan haklarının ihlaline yol açmaktadır. Héritier (2014, s. 5), erkeklerin toplumda kadınlara nazaran daha

“üstün” olarak konumlandırılmalarını “cinsiyetler arası değer ayrımcılığı” olarak isimlendirmektedir. Bu ayrımcılığa göre “iki cins eşit değere sahip değildir” ve “erkeğin değeri kadından yüksektir.” Yazar “cinsiyetler arası değer ayrımcılığı” olarak adlandırdığı olgunun “insanlığın başlangıcından” bu yana görüldüğünü belirtmekte ve “çocuk doğurmanın sağladığı müthiş ayrıcalığa” sahip olamayan erkeklerin bu farkındalıkla birlikte toplumsal bir hiyerarşi ürettiklerini dile getirmektedir (Héritier, 2014, s. 7-11-12). Hâlbuki Héritier (2012, s. 5)’in de dile getirdiği gibi hiçbir biyolojik özellik “bir cinsin diğerine üstünlüğünü” meşrulaştırmaz çünkü insanların farklılıkları “bireyseldir.”

Toplumsal cinsiyet denince öncelikle akıllara biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımı gelmektedir. Kavramlar arasındaki farklılık toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve bu eşitliğin sağlanması amacıyla ulusal ve uluslararası alanda ortaya çıkan politikaların temel motivasyonlarının da kaynağını oluşturmaktadır. Yani neden toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda politika üretmeye ihtiyacımız var sorusunun yanıtı toplumsal cinsiyet ile biyolojik cinsiyet kavramları arasındaki farka dayanmaktadır. Buna göre, İngilizcede “sex” kelimesine karşılık gelen biyolojik cinsiyet, kişilerin biyolojik olarak sahip oldukları cinsiyeti tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu kavram “nüfus cüzdanlarında yazan cinsiyet” olarak “demografik bir kategori” şeklinde ele alınmaktadır (Dökmen, 2010, s. 20). Biyolojik cinsiyet kavramı “atanmış cinsiyet” olarak da ifade edilmektedir. Bu görüşe göre atanmış cinsiyet, “dış genital” nitelikleri dikkate alınarak “bebeğe atanan cinsiyet etiketi” olarak tanımlanmaktadır. Kişiye yönelik bu tanımlama kişinin kendisi tarafından değil de “tıp tarafından” yapıldığı için adına “atanmış cinsiyet” denilmesinin daha doğru olduğu ifade edilmektedir (Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği, 2019). Bu şekilde bakıldığında adı her ne olursa olsun yani biyolojik cinsiyet, atanmış cinsiyet ya da bedensel cinsiyet olsun, bu durum doğal olana yönelik bir isimlendirme olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa toplumsal cinsiyet böyle değildir. Toplumsal cinsiyet, biyolojik farklılıkların “hiyerarşik bir farklılığa” dönüştürülmesi suretiyle ortaya çıkan bir kavramdır (Berktaş, 2004, s. 2).

Toplumsal cinsiyet konusunda herkesçe bilinen “kadın doğulmaz, kadın olunur” ifadesi Simone de Beauvoir (1956, s. 273)’ın “İkinci Cins” (The Second Sex) adlı eserinde yer almaktadır. Yazar, eserinde bu ifadesini şu şekilde açıklamaktadır: dişi olanın toplumdaki konumu “biyolojik, psikolojik ve ekonomik” *kader* tarafından belirlenmemektedir. Bu belirleme “bir bütün olarak uygarlık” tarafından gerçekleştirilmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramının 1972 senesinde Ann Oakley vasıtasıyla “feminist” alanyazına dâhil olduğu belirtilmektedir (Ecevit, 2021, s. 9). Oakley (1985, s. 9) “Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum” (Sex, Gender and Society) adlı eserinin giriş kısmında kadın ve erkeğin farklı olduklarının herkes tarafından bilindiğini belirtmekte ve bu farklılığın ne anlama geldiğini ve bu farklılığın boyutunun ne olduğunu sorgulamaktadır. Oakley (1985) kitabında dilimize cinsiyet ve toplumsal cinsiyet olarak çevrilen “sex” ve

“gender” kelimelerinin de kavramsal farklılığını ortaya koymaktadır. Buna göre cinsiyet (sex) “kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıkları” niteleyen bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet (gender) ise “bir kültür meselesidir” ve “eril” (masculine) ile “dişil” (feminine) şeklinde ifade bulan “toplumsal bir sınıflama” ile ilgilidir (Oakley, 1985, s. 16). Delphy (1999, s. 25) ise toplumsal cinsiyet kavramının ortaya çıkışıyla cinsiyetin “anatomik-biyolojik” yanının dışına çıktığını belirtmekte ve kavramın “cinsel çifte çatallanmanın toplumsal yanını” ortaya çıkardığını dile getirmektedir. Akın (2008, s. 2) ise cinsiyetin kişinin “genetik, fizyolojik ve biyolojik” olarak gösterdiği niteliklerden hareketle tanımlandığını ancak toplumsal cinsiyetin “sosyal olarak belirlenen” rollere ve sorumluluklara karşılık geldiğini dile getirmektedir. Yine konuya ilişkin önemli bir bilgi olarak Berktaş (2013, s. 8), toplumsal cinsiyet kavramının toplumsal ve kültürel açılardan belirlendiği için “yere ve zamana göre” değişiklik gösterdiğini ifade etmektedir. Héritier (2014, s. 9) bu konuyla bağlantılı olarak “Batı’da” “etkinlik” şeklinde adlandırılan ve “maddeye etki etmenin sembolü” olan kavramın erkeği tanımlamak için kullanılan bir nitelik olduğunu ifade etmektedir. Buna karşın “edilgenlik” kavramı ise kadına yakıştırılan bir sıfat olarak görülmektedir. Yazar, farklı bir örnek olarak Hindistan’da ise edilgenliğin eril ve değerli bir nitelik olduğunu ve düzensizlik içerdiği düşünülen “etkinlik” kavramının ise dişil bir nitelik olduğunu aktarmaktadır. Bu çerçevede Héritier (2014, s. 10), yer ve zaman değişse de “erillğe” atfedilen yüksek değer değişmediğini ve “evrensel bir nitelik” taşıdığını belirtmektedir. Böylece kavramın yalnızca kişilerin toplumsal rollerini tanımlamakla kalmadığı ayrıca “cinsler arasındaki eşitsiz güç ilişkisini” de ortaya koyduğu ifade edilmelidir (Berktaş, 2013, s. 8). Sancar (2020, s. 23) da modern toplumda görülen cinsiyet temelli eşitsizliklerin kişilerin “biyolojik” niteliklerinden kaynaklandığının düşünüldüğünü dile getirmekte ancak aslında işlerin tam tersi şekilde gerçekleştiğini belirtmektedir. Buna göre “biyolojik farkların” aslında “toplumsal farklara sonradan verilen anlamlar” olduğu dile getirilmektedir. Son olarak, Kandiyoti (2019, s. 17) ise kadınların “kültüre uygun davranışlar” sergilemedikleri takdirde kendi yaşam alanlarında, kendi topluluklarında “ötekiler” haline geldiklerini ve böylece de yurttaşlık haklarını kullanamadıklarını belirtmektedir ki bu durum temel bir insan hakkı ihlali olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Konusunda Temel Uluslararası Belgeler

Toplumsal cinsiyet kavramına uluslararası mevzuat açısından baktığımızda ise karşımıza iki önemli belge çıkmaktadır. Bunlardan ilki CEDAW (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women- Kadına Karşı Her Türlü Şiddetin Önlenmesi Sözleşmesi) iken diğeri de “İstanbul Sözleşmesi” olarak bilinen “Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçin Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi”dir. İlk olarak “kadınlar için uluslararası haklar bildirisi” olarak kabul edilen CEDAW (Keskin Ata, 2020, s. 117) doğrudan toplumsal cinsiyet kavramına yer

vermemiş olsa da toplumsal roller ve kadınların bu çerçevede maruz kaldıkları ayrımcı uygulamalara odaklanması bakımlarından toplumsal cinsiyet konusuyla doğrudan ilgili olan önemli bir takım maddeler içermektedir. Buna göre Sözleşme'nin ilk maddesi “kadınlara karşı ayırım” kavramını ele almaktadır. Bu madde ile ilgili kavram siyasi, sosyal, ekonomik ve diğer tüm alanlarda kadın ve erkek eşitliğine zarar verecek şekilde temel hak ve özgürlüklere erişimin engellenmesi olarak geniş kapsamda ele alınmıştır. Bu geniş tanımlamayı takiben Sözleşme'nin ikinci ve üçüncü maddeleri taraf devletlere “kadınlara karşı ayırım” çerçevesinde gerçekleştirilecek her türlü uygulamayı kınamak ve konuya ilişkin siyasi ve hukuki önlemler almak sorumluluğu yüklemektedir. Sözleşmenin dördüncü maddesi kapsamında kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması amacıyla alınacak “geçici ve özel önlemler” konusuna değinilmektedir. Eşitliği sağlamaya yönelik geliştirilecek önlemlerin ayrımcılık sayılmayacağı ve hedeflenen noktaya erişilince de önlemlerin sonlandırılacağı ilgili maddede belirtilen diğer hususlardır. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusuna açıkça odaklanan bir diğer madde ise sözleşmenin beşinci maddesidir. Bu maddede eşitlik prensibinin ihlal edildiğine ve kadın ile erkeğe yönelik “kalıplaşmış roller” çerçevesinde ortaya çıkan uygulamalara dikkat çekilmiştir. Bu maddede önyargıların ve kültürel uygulamaların eşitlik prensibine uygun şekilde değiştirilmesi ve çocukların gelişiminde ebeveynlerin ortak sorumlulukları vurgulanmıştır. Son olarak Sözleşme'nin onuncu maddesi de kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması amacıyla alınacak tedbirlere odaklanmıştır. Bu maddede ayrıca kadınlar ve erkekler hakkında var olan “kalıplaşmış kavramların” eğitim sisteminden kaldırılması ve bu yönde yeni eğitim stratejilerinin geliştirilmesi konusu üzerinde durulmuştur (CEDAW, 1979).

İstanbul Sözleşmesi ise “toplumsal cinsiyet” kavramını tanımlayan *ilk uluslararası belge* olarak oldukça önemli bir kaynaktır (Bakırcı, 2015, s. 135; Ecevit, 2021, s. 11). Belgede toplumsal cinsiyet “herhangi bir toplumun, kadınlar ve erkekler için uygun olduğunu düşündüğü sosyal anlamda oluşturulmuş roller, davranışlar, faaliyetler ve özellikler” şeklinde tanımlanmıştır (Avrupa Konseyi, 2011, s. 5). İstanbul Sözleşmesi'nin giriş bölümünde kadına karşı gerçekleşen şiddetin yapısal bakımdan “toplumsal cinsiyete” dayalı gerçekleştiği belirtilmektedir. Üçüncü maddede de “kadına karşı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet” kadına sırf kadın olması nedeniyle uygulanan şiddet olarak tanımlanmıştır (Avrupa Konseyi, 2011, s. 3-5). Belgede “toplumsal cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyet kimliği”; ırk, renk, etnik kimlik gibi ayrımcılık temelleri arasında sıralanmıştır (Avrupa Konseyi, 2011, s. 6). Sözleşme'nin altıncı maddesinde Sözleşmenin uygulanmasında taraf devletlerin “toplumsal cinsiyet bakış açısı” geliştirmeleri ve kadın erkek eşitliğinin tesis edilmesi için politikalar üretmeleri gerektiği üzerinde durulmuştur (Avrupa Konseyi, 2011, s. 6). Eğitim sisteminin toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun şekilde güncellenmesi de Sözleşme'de sıralanan diğer hükümler arasında yer almaktadır (Avrupa Konseyi, 2011, s. 8). Sözleşme'de ayrıca şiddet konusunun

toplumsal cinsiyet ve insan hakları ile ilişkisi üzerinde durulmuş ve bu doğrultuda siyasi ve hukuki düzenlemelerin yapılması konusuna dikkat çekilmiştir (Avrupa Konseyi, 2011, s. 10-17).

AVRUPA BİRLİĞİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

1993 yılında Maastricht Anlaşması'nın imzalanması ile Avrupa Toplulukları (AT) olarak adlandırılan ve üç yapıdan oluşan örgüt, Avrupa Birliği (AB)'ne dönüşmüştür. Bugün AB bünyesinde insan hakları ve temel özgürlükleri korumak amacıyla ortaya çıkmış olan birçok belgeden, kurumdan ve politikadan söz edebiliyoruz olsak da bu belgelerin ve kurumların gündeme gelişi Birliğin ilk ortaya çıkışı olan 1950'lere değil daha yakın bir tarihe, örgütün AT'den AB'ye dönüşümüne yani 1990'lı yıllara denk gelmektedir. Çünkü örgüt yola çıkışında sadece “ekonomik ve ticari” faaliyetlere odaklanmış ve kurucu anlaşmalarında “insan haklarının sözünü bile etmemiştir.” (Keskin Ata, 2013, s. 17). Bu bölümde AB Parlamentosunda kadın temsili üzerine yapılacak çalışmaya temel teşkil etmesi bakımından ilk olarak AB'den söz edilecektir. Yine çalışmada kadın konusu, toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinden ele alındığı için ikinci olarak AB'de toplumsal cinsiyet eşitliği fikrinin gelişimi konusuna değinilecektir.

Avrupa Birliği

Avrupa kıtasında gerçekleşecek bütünleşmenin ilk adımı 1950 yılında Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın deklare ettiği “Schuman Deklarasyonu” ile atılmıştır. Deklarasyon, “kömür ve çelik üretimleri” konusunda ortak bir yönetim hedefleyen Fransa ve Almanya'nın Avrupa devletlerine yönelik bir çağrısı niteliğinde gerçekleşmiştir (Özen, 2013, s. 15). Avrupa kıtasında barış tesis etmek ve dolayısıyla dünya barışına da katkı sağlamak söz konusu Deklarasyon'un temel hedefi olarak belirlenmiştir. Belge ile ortaya konulan fikirlere destek veren “Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg” devletlerinin temsilcileri 19 Mayıs 1951 tarihinde Paris'te toplanarak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)'nin kurulmasıyla ilgili sürecin ilk adımlarını atmışlardır (Özen, 2013, s. 17).

Bu gelişme ve bu gelişmenin olumlu sonuçları Avrupa'da “daha geniş kapsamlı bir ekonomik birleşmenin” sağlanması konusunu gündeme taşımıştır (Karluk, 2011, s. 15). Böylece 25 Mart 1957 tarihinde Roma'da imzalanan anlaşmalarla “Avrupa Topluluğu” (AT)'nin diğer iki teşekkülü olan “Avrupa Ekonomik Topluluğu” (AET) ve “Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu” (AAET) oluşturulmuştur (Karluk, 2011, s. 15).

Yirmi yılı aşkın bir sürenin ardından 1979 yılında “parasal istikrarın sağlanması” için “Avrupa Para Sistemi” oluşturulmuş ve 1986 yılında da “Avrupa Tek Senedi” kabul edilmiştir. Avrupa Tek Senedi'nin kabul edilmesiyle “tek pazar” ve “Avrupa Birliği” oluşturulmasına yönelik somut adımların atılmış olduğu görülmektedir (Koray, 2005, s. 241). 1990'lı yıllarla birlikte “daha geniş bir bütünleşme” konusu Avrupalı

devletlerin gündemlerini meşgul etmeye başlamıştır. Nihayet 1992 yılında imzalanan ve 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ile Avrupa Birliği kurulmuştur (Koray, 2005, s. 241). “Avrupa Birliği Anlaşması” olarak da adlandırılan Maastricht Anlaşması ile “Adalet ve İçişleri Alanında İş birliği”, “Güvenlik ve Adalet Alanında İş birliği” “Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası” olmak üzere üç sütunlu bir yapı oluşturulmuştur (Karluk, 2011, s. 19). Maastricht Anlaşması’nı takiben 1999 yılında Birliğin “özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti” prensipleri çerçevesinde oluşturulduğunu ifade eden Amsterdam Anlaşması yürürlüğe girmiştir (Gunven, 2003, s. 99). 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Anlaşması ile de 1993 senesinde oluşturulan üç sütunlu yapı son bulmuştur. Anlaşma ile yeni “uluslararası örgütsel yapı” “Avrupa Birliği” ve “Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu” şeklinde tertip edilmiştir (Özen, 2013, s. 19).

Birliğin organlarına kısaca bakacak olursak bunları; Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Birliği Zirvesi, Avrupa Birliği Adalet Divanı, Avrupa Sayıştay, Avrupa Merkez Bankası, Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Ombudsmanı olarak sıralayabiliriz. Çalışmanın üçüncü bölümünde toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında ele alınacak olan Avrupa Parlamentosu, AB üyesi ülkelerin vatandaşları tarafından beş yıl için seçilen 705 parlamenterden oluşmaktadır (http-1). Bu çerçevede Parlamento, katılımcı demokrasinin Birlik bünyesindeki göstergesi olarak ele alınmaktadır (Bakkalcı, 2019, s. 180). Avrupa Komisyonu ise Birliğin “yürütme organı” (http-1) olarak iş görmektedir ve Parlamento’ya karşı siyasi bakımdan sorumlu olan bir organdır (Bakkalcı, 2019, s. 184). Avrupa Birliği Konseyi, üye devletlerin hükümetlerinde görev sahibi olan bakanlardan oluşmaktadır. Konseyin; yasama, “ortak politikaların uyumlaştırılması”, AB’nin “Ortak Dış ve Güvenlik Politikası” konusunda çalışmalar yapma, uluslararası anlaşmalarla ilgili işlemleri yürütme ve “Birlik Bütçesi’nin onaylanması” gibi yetkileri bulunmaktadır (Bakkalcı, 2019, s. 183). Avrupa Birliği Zirvesi’nin katılımcıları ise üye devletlerin devlet veya hükümet başkanlarının yanında AB Zirvesi Başkanı ile Avrupa Komisyonu Başkanıdır. Zirve, Birliğin gelişme ve bütünleşme yönünde ortaya çıkan kararlarını alan ve bu çerçevede temel stratejileri ve politikaları belirleyen AB Kurumu’dur (http-1). Birliğin yargı organı olan Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) ise “Adalet Divanı” ve “Genel Mahkeme” olmak üzere ikili bir yapıya sahiptir. ABAD kuruluşu itibarıyla geniş yetkilerle donatılmış bir kurumdur. Bu çerçevede 1957 Roma Anlaşmasıyla yetkilendirilen Kurum’un topluluk hukukunun tüm üye devletler için aynı şekilde “uygulanması” ve “yorumlanması” gibi temel bir sorumluluğu bulunmaktadır (Keskin Ata, 2013, s. 20). Diğer taraftan Avrupa Sayıştay, her üye devletten bir temsilci ile oluşturulmuştur ve temel işlevi Birliğe ait tüm gider ve gelirleri incelemek ve bunların hukuka uygunluğunu sağlamaktır (http-1). Birliğin bir diğer ekonomik alanda faaliyet gösteren kurumu da Avrupa Merkez Bankası’dır. Banka, “tüzel kişiliğe sahip, bağımsız bir AB organı” olarak iş görmektedir. Avrupa Merkez Bankası’nın temel görevi ise Avro bölgesine dâhil olan ülkeler için “fiyat istikrarı” sağlamaktır. Kurum bu görevi diğer ulusal merkez bankalarının da

dâhil oldukları “Avrupa Merkez Bankaları Sistemi” içinde gerçekleştirmektedir (http-1). Ekonomik ve Sosyal Komite ve Bölgeler Komitesi ise danışma niteliğinde kurumlardır. Kendi alanlarına giren konularda Birlik organlarına destek olan komitelerin kararları da bağlayıcı değildir. Avrupa Yatırım Bankası, adından da anlaşılacağı gibi Birlik bünyesinde yer alan bir finans kurumudur ve yatırımların finansmanının sağlanması amacıyla kurulmuştur (http-1). Son olarak Avrupa Ombudsmanı, insan haklarının Birlik bünyesinde korunması amacıyla hizmet eden bir mekanizmadır. Ombudsman, AP tarafından beş yıl için seçilmektedir ve Birlik vatandaşı olan herkesin Ombudsmana başvuru hakkı bulunmaktadır (http-1).

Avrupa Birliği’nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları

AB belgelerine bakıldığında insan hakları ile ilgili olarak Maastricht öncesi belgelerde konuya ilişkin dolaylı ifadelerin olduğu ancak insan hakları ile ilgili doğrudan hükümlerin Maastricht Anlaşması ile Birliğin gündemine dâhil olduğu görülmektedir (Türkmen, 2003, s. 84). Maastricht Anlaşması’nın hükümlerine bakıldığında hem temel haklar ve özgürlüklere saygı ilkesine hem de özgürlük ile hukuk devleti prensiplerine değinilmiş olduğu görülmektedir. Ayrıca 1993 yılında gerçekleştirilen “Kopenhag Zirvesi” ve zirve neticesinde ortaya konan “Kopenhag Kriterleri” de insan haklarını Birlik gündemine taşıyan bir başka gelişmedir. Kopenhag Kriterleri “siyasi kriterler”, “ekonomik kriterler” ve “Topluluk mevzuatının benimsenmesi” olmak üzere üç şekilde sıralanabilir (Aygül ve Güvemli, 2005, s. 207). Bu sıralamada yer alan siyasi koşullar aday ülkelerde demokrasinin sağlanması, insan haklarının, azınlıkların ve hukukun üstünlüğünün korunması gibi konularda düzenlemelerin yapılmasını gerektirmektedir (İçel, 2000, s. 403, 405; Morgil, 2006, s. 92). Kopenhag Kriterleri, 1997 tarihli Amsterdam Anlaşması ile yasal bir zemine kavuşmuştur. Bu gelişmelerin yanında insan haklarının korunması açısından önemli bir belge olarak “AB Temel Haklar Şartı” da 2000 yılında Nice Zirvesi’nde kabul edilmiş ve 2009 yılında Lizbon Anlaşması’nın yürürlüğe girmesiyle bağlayıcılık kazanmıştır (Türkmen, 2003, s. 85-86; http-2). AB’nin anayasa niteliğindeki temel belgesi olarak Lizbon Anlaşması, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda önemli maddeler barındırmaktadır. Anlaşmanın ikinci maddesinde birliğin “insan hakları değerleri” üzerine kurulu olduğu ifade edilmiştir. İlgili maddede ayrıca birliğin değerlerinin “... kadın-erkek eşitliğinin hâkim olduğu bir toplumda üye devletler için ortak” olduğu dile getirilmiştir. Anlaşmanın üçüncü maddesinde ise birliğin ayrımcılıkla mücadele ettiği ve kadın-erkek eşitliğinin korunmasını desteklediği belirtilmiştir. Konuya ilişkin bir diğer madde ise “Birlik tüm faaliyetlerinde, erkekler ile kadınlar arasındaki eşitsizliği gidermek ve eşitliği desteklemek için çaba gösterir” şeklindeki sekizinci maddedir (Lizbon Anlaşması, 2009). Tüm bu ifadeler AB açısından toplumsal cinsiyet eşitliği konusuna bakışın bir göstergesi olduğu gibi aynı zamanda politika oluşturma açısından da temel hedefler olarak değerlendirilebilir. Bu durumda AB için

kadın temsili, birliğin eşitlik ilkesi ile insan hakları değerlerine verdiği önemin anlaşılması ve ayrımcılıkla mücadele hedefinin gerçekleşmesi açısından önemlidir.

Diğer yandan AB, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda kuruluş aşamasından bu yana önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Önceleri eşit ücret, kadın istihdamının geliştirilmesi ve ayrımcılık gibi konulara odaklanan Birlik, 1995 yılında gerçekleşen Pekin IV. Kadın Konferansı neticesinde ortaya çıkan Deklarasyona uygun şekilde “toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma”ya yönelik politikalar geliştirmeye başlamıştır (Ecevit, 2021, s. 61). Örneğin 1997 yılında hazırlanan “istihdam stratejisi” konuya ilişkin genel hedeflerin yanında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik hedefler de ortaya koymuştur (Ecevit, 2021, s. 61). Birlik tarafından 2006 senesinde “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Avrupa Paktı” ve “Kadın Erkek Eşitliği Yol Haritası” kabul edilmiştir. Yine 2007 senesinde “Avrupa Toplumsal Cinsiyet Enstitüsü”nün oluşturulması da AB’nin toplumsal cinsiyet eşitliği konusuna verdiği önemi anlamak bakımından kayda değer bir gelişmedir (Koray, 2011, s. 23).

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla Birlik bünyesinde ortaya çıkmış bazı belgeler şöyledir: “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Stratejik Katılım 2016-2019” (Strategic Engagement for Gender Equality 2016-2019)⁴; “2011-2020 Cinsiyet Eşitliği Paktı” (2011-2020 European Pact for Gender Equality)⁵; “2010-2015 Kadın Erkek Cinsiyet Eşitliği Stratejisi” (Strategy for Equality Between Women and Men 2010-2015)⁶. Ayrıca Birlik tarafından cinsiyet eşitliğine ilişkin yıllık raporlar da hazırlanmaktadır. Bu çerçevede 2014-2022 yıllarına ait yıllık raporlar AB’nin web sayfasında mevcuttur (<http-3>).

AB açısından en güncel belge olarak 2019 yılında göreve gelen ilk kadın Komisyon Başkanı Ursula Von der Leyen Başkanlığında hazırlanan “2020-2025 Cinsiyet Eşitliği Stratejisi” belgesi de hem mevcut durumu anlamak açısından bir karne hem de gelecek politikaların belirlenmesi açısından bir rapor niteliğindedir. 2020-2025 yıllarını kapsayan Cinsiyet Eşitliği Stratejisi’ne göre 2025 yılına kadar ilerleme kaydedilmesi hedeflenen konuların başında “toplumsal cinsiyet” temelli şiddeti ortadan kaldırmak bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı kalıpyargılarla mücadele etmek, iş hayatında kadın erkek arasında eşitliği sağlamak, “ekonominin farklı sektörlerinde” de kadın ve erkeğin eşit katılımını sağlamak, “cinsiyete duyarlı ücret” uygulamaları ve karar alma süreçlerinde “cinsiyet dengesini” sağlamak gibi hedefler de belgede sıralanan diğer başlıklar olmuştur (<http-4>). 5 Mart 2020 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan söz konusu belgede AB’nin son on yılda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda önemli gelişmeler kaydettiği ifade edilmiş ve bu duruma örnek olarak da dünya çapında cinsiyet eşitliğini sağlamış ilk 20 ülkeden 14 tanesinin AB üyesi ülke olduğu belirtilmiştir. Ancak bu durumun

⁴ European Commission, 2016.

⁵ Council of The European Union, 2011.

⁶ European Commission, 2010.

ülkelerin tam bir cinsiyet eşitliği sağladığı şeklinde yorumlanamayacağı ve toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamada deneyimlenen ilerlemenin yavaş olduğu dile getirilmiştir. Belgede üye devletlerin 2019 yılı AB Cinsiyet Eşitliği Endeksine göre 100 üzerinden 67.4 puana sahip oldukları ve 2005 yılıyla kıyaslandığında da bu skorun sadece 5.4 puan artmış olduğu ifade edilmiştir (http-4).

Çalışmanın sonraki bölümünde incelenecek konuyla bağlantılı olarak belgede kadınların karar alma süreçlerine katılımları, temsilleri ve liderlik pozisyonları ile ilgili olarak da bazı veriler paylaşılmıştır. Belgede AB ülkelerinde alt pozisyonlarda çalışanlara bakıldığında cinsiyetler arası eşitlik bulunsa da üst pozisyonlar söz konusu olduğunda işlerin değiştiği ifade edilmiş ve “liderlik pozisyonunda” yer alan kadınların sayısının oldukça az olduğuna dikkat çekilmiştir. Komisyon’un cam tavanların kırılması konusunda çalışmalar gerçekleştireceği, ulusal ve bölgesel projeler ile çeşitliliğin ve eşitliğin geliştirilmesine katkı sağlayacağı ifade edilmiştir. Komisyonun “katılımda fırsat eşitliği” sağlamak için 2024 Avrupa Parlamentosu seçimleri sürecinde kadınların seçmen ve aday olarak katılımları konusunda irade göstereceği de ilgili belgede yer alan bir diğer hedefdir. Yine belgede yer alan önemli bir diğer konu da “AB kurum ve organları” bazında liderlik pozisyonlarının cinsiyet eşitliğine uygun olarak şekillendirilmesidir. Belgede “AB kurum ve organları, liderlik pozisyonlarında cinsiyet dengesini sağlamaktan muaf tutulmamalıdır.” ifadesi yer almıştır. Belgede, Komisyonun kendi faaliyetlerinin yanında üye devletlere, Konsey’e ve Avrupa Parlamentosu’na da politika oluşturma ve karar alma süreçlerine dâhil olma konusunda cinsiyet eşitliğinin sağlanması çerçevesinde sorumluluk yüklediği ifade edilmiş ve söz konusu kurumların toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamak için çalışmalar yapması konusunda çağrıda bulunulmuştur (http-4).

Komisyonun yanı sıra insan hakları konusuna oldukça fazla yer veren bir Birlik Kurumu da Avrupa Parlamentosu’dur. Hatta Türkmen (2003, s. 85) siyasi açıdan bakıldığında insan hakları konusuna en fazla “önem veren Birlik kurumu” olarak Avrupa Parlamentosu’nu işaret etmektedir. Bu çerçevede sonraki bölümde Avrupa Parlamentosu özelinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemli bir göstergesi olarak kadın temsili konusu incelenecektir.

AVRUPA PARLAMENTOSU VE KADIN TEMSİLİ

Avrupa Parlamentosu (AP) üyeleri, 27 AB üye devletinin 447 milyon vatandaşı tarafından doğrudan seçilmektedir. Bugün AP 705 seçilmiş üyeden oluşmaktadır. AB genelinde her beş yılda bir seçim gerçekleştirilen AP’nin doğrudan seçimleri ilk kez 1979 yılında yapılmıştır. AP, katılımcı demokrasinin ve kadın-erkek eşitliğinin siyasi kurumlar üzerinden incelenmesi için önemli bir kurumdur. Ayrıca cinsiyet eşitliği politikalarının karar alma mekanizmaları üzerinde etkisinin ortaya konulabilmesi açısından da önemli bir yere sahiptir. Yıllara Göre Parlamento Üyelerinin Cinsiyet Dağılımı Tablo 1’de paylaşılmıştır. Tarihsel olarak ilk doğrudan seçimlerin gerçekleştirildiği 1979 yılı seçimlerinden günümüz seçimlerine kadar Parlamento içerisinde kadın temsiline bakacak olursak:

1979 Seçimleri

1973 yılında Avrupa Topluluğu (AT) ilk genişlemesini gerçekleştirip bünyesine İngiltere, İrlanda ve Danimarka'yı katmıştır. Üye sayısı 9'a çıkan AB, 1979 yılında Avrupa Parlamentosunun ilk doğrudan seçimini gerçekleştirmiştir (http-5; http-6). İlk doğrudan seçimlerde Parlamento içerisindeki üyelerin kadın-erkek oranına baktığımızda 410 parlamento üyesinin yalnızca %16'sı kadın iken %84'ü ise erkeklerden oluşmaktadır (http-7). Oranlar arasında bu denli büyük bir fark olması kadının AP içerisindeki temsilinin çok düşük olduğunu göstermektedir. Sayı olarak bakıldığında ise 1979 dönemi seçimlerinde 410 sandalyenin 66 tanesi kadınlar tarafından, 344 tanesi ise erkekler tarafından temsil edilmektedir⁷.

Ayrıca, 1979 seçimlerinde AP Başkanlığının bir kadın tarafından üstlenilmesi önemli bir adımdır. Ancak kadın temsili artan oranda daha fazla cinsiyet eşitliğinin sağlanması eğilimine yol açıyor olsa da AP'nin liderlik pozisyonlarına bakıldığında erkek hâkim bir tablo ile karşılaşmaktadır. 1979 yılı ilk seçimlerinden bugüne AP Başkanlığına sadece üç kadın gelmiştir. Bunlar: 1979-1982 arası döneme Başkanlık eden Simone Veil ile 1999-2002 arası döneme başkanlık eden Nicole Fontaine ve 2022 yılının Ocak ayından bu yana da Parlamento Başkanlığı görevini yürüten Roberta Metsola olmuştur (http-8; http-11).

Tablo 1: Yıllara göre parlamento üyelerinin cinsiyet dağılımı

Seçim Yılı	Kadın (%)	Erkek (%)	Toplam Parlamenter Sayısı
1979	16	84	410
1984	18	82	434
1989	19	81	518
1994	26	74	567
1999	30	70	626
2004	31	69	732
2009	35	65	736

Kaynak: European Elections Results, 1979-2019 (http-7).

⁷ Tüm metindeki kadın ve erkek parlamenterlerin koltuk sayıları Avrupa Parlamentosu resmî sitesindeki veriler dikkate alınarak yazarlar tarafından hesaplanmıştır (bkz: http-7).

1984 Seçimleri

Bir sonraki seçimler 1984 yılında gerçekleştirilmiştir. Birlik, ikinci genişleme dalgasını 1981 yılında gerçekleştirerek bünyesine Yunanistan'ı da katmış ve artık 10 üye devletten oluşan bir örgüt halini almıştır (http-5). Bu genişleme sonrasında Pierre Pflimlin'in Başkanlığındaki 1984 yılı seçimlerinde bir önceki seçimlerde görülen %16'lık kadın oranı %18'e ilerlemiş, %84'lük erkek oranı ise %82'ye gerilemiştir. Sayı olarak bakıldığında ise 1984 dönemi seçimlerinde 434 sandalyenin 78 tanesi kadınlar tarafından, 356 tanesi ise erkekler tarafından temsil edilmektedir (http-7). O günden günümüze kadın temsili artan oranda seyretmiştir. Ancak bugün hala kadınların parlamento içerisinde "azınlık" olarak yer aldığı ama buna rağmen diğer AB organlarına kıyasla kadın temsiline en yüksek olduğu AB organının da Avrupa Parlamentosu olduğu belirtilmektedir (http-8).

1989 Seçimleri

1989 seçimlerinden önce AB, 1986 yılında bünyesine iki yeni ülke daha katmıştır. İspanya ve Portekiz ile birlikte artık 12 üyesi olan AB'nin parlamentodaki sandalye sayısı 518'e yükselmiştir (http-5). 518 sandalyeden 98'ine kadın parlamento üyesi, 420'sine erkek parlamento üyesi yerleşmiştir (http-7). Kadın-erkek eşitliği açısından 1979 seçimleri ve 1984 seçimleri karşılaştırıldığında kayda değer bir gelişim olmamıştır. Enrique Barón Crespo'nun Başkanlığındaki AP seçimlerinde bir önceki dönemde %18 olan kadın oranı sadece %19'e yükselebilmştir. Erkek parlamento üyesi ise %82'den %81'e gerilemiştir (http-6; http-7; ayrıca bkz: http-9).

1994 Seçimleri:

1994 yılı seçimlerinde kadının AP içerisindeki temsil oranında kayda değer bir artış gözlemlenmiştir. Bir önceki seçim döneminde %19 olan kadın temsil oranı %26'ya yükselmiştir. Erkek temsili ise %81'den %74'e gerilemiştir (http-7). Bu rakamlar önceki iki seçime kıyasla kadının parlamentodaki temsili hakkında umut vaat eden bir artışı ve 1989 yılından 1994 yılına kadar geçen süreçte kadın ve erkeğin karar alma mekanizmalarında eşit temsili konusunda bilincin geliştiğini ve bunun pratikte de uygulanmaya başlandığını göstermektedir. Sayı olarak bakıldığında ise Klaus Hänsch Başkanlığındaki 1994 dönemi seçimlerinde 567 sandalyenin 147 tanesi kadınlar tarafından, 420 tanesi ise erkekler tarafından temsil edilmektedir (http-7).

1999 Seçimleri

1995 yılında Birlik, bünyesine Avusturya, Finlandiya, İsveç olmak üzere üç yeni ülke dâhil ederek dördüncü genişleme dalgasını tamamlamıştır (http-5). 1999 AP seçimlerine dâhil olan bu üç yeni ülke ile birlikte AP'deki sandalye sayısı 626'ya çıkmıştır (http-6). 626 parlamento üyesinden 188'i kadın iken 438'i

erkektir. Bir önceki seçimler ile karşılaştırıldığında kadın parlamento üye oranı %26'dan %30'a yükselmiş ve erkek parlamento üye oranı %74'ten %70'e gerilemiştir (http-7). Böylece kadının AP içerisindeki temsilinin bir önceki seçimlere kıyasla arttığını söylemek mümkündür. Ayrıca, 1999 döneminin AP başkanlığına bir kadın olarak Nicole Fontaine'in seçilmesi de önemlidir (http-6). Bu durum, kadının liderlik pozisyonlarında bulunmasının bir erkeğin hakkı kadar kadının da hakkı olduğunun pratiğe yansımalarıdır.

2004 Seçimleri

2004 seçimlerine bakıldığında ise bu seçimlerin AB'nin beşinci genişlemesinden sonra yapıldığı görülmektedir. Bu genişlemede birlik bünyesine Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi dâhil edilmiştir (http-5). Bu dönemde AP içerisindeki koltuk sayısı 732 olarak gözlemlenmektedir (http-7). 732 Parlamento üyesinin 227'si kadın parlamento üyelerinden oluşurken, 505'i erkek parlamento üyelerinden oluşmuştur. Bu durumda, kadın parlamento üyelerinin oranı %31'iken erkek parlamento üyelerinin oranı %69 olarak kayıtlara geçmiştir (http-7). Görüldüğü üzere, 1999 seçimlerine kıyasla kadın milletvekillerinin artış oranı %1 olmuştur. Bu noktada AB'nin beşinci genişlemesi ile bünyesine 10 yeni üye kattığını da göz ardı etmemek gerekmektedir.

2009 Seçimleri

2009 seçimlerine geldiğimizde AB bünyesine Romanya ve Bulgaristan da dâhil olmuştur (http-5). Böylece AP içerisindeki koltuk sayısı 736'ya yükselmiştir. Bu seçimler sonucunda AP içerisindeki kadın parlamento üyelerinin sayısı 258'e yükselmiştir. Erkek parlamento üyelerinin sayısı ise 478'e gerilemiştir. Bu dönemde Avrupa Parlamentosundaki kadın parlamento üyelerinin oranı %35 olurken erkek parlamento üyelerinin oranı %65 olmuştur (http-7). Dolayısıyla, önceki seçime nazaran kadın parlamento üyelerinin oranında %4'lük bir artış gözlemlenmiştir. Bu artış genişlemeye rağmen oldukça iyi bir ilerleme olarak yorumlanabilir.

2014 Seçimleri

2014 seçimlerinden önce AB altıncı genişlemesini gerçekleştirmiş ve 2013 yılında Hırvatistan'ı bünyesine katmıştır (http-5). Böylece AP içerisindeki koltuk sayısı da toplamda 751'e yükselmiştir. Seçimler sonucunda koltuklardan 278'i kadın parlamento üyeleri tarafından temsil edilirken, 473'ü erkek parlamento üyeleri tarafından temsil edilmiştir (http-7). Bu durumda, kadın parlamento üyelerinin oranı %37 olurken erkek parlamento üyelerinin oranı %63 olmuştur (http-7). AB'nin altıncı genişlemesine rağmen AP içerisindeki kadın parlamento üyelerinin sayısında artış gözlemlenmiştir.

2019 Seçimleri

2019 seçimleri sırasında AB yeni bir genişleme sürecine girmemiş ve koltuk sayısı 751’de sabit kalmıştır. Bu seçimler sonucunda AP içerisinde kadın parlamento üyeleri 308 koltuğun temsil hakkına sahip iken, erkek parlamento üyeleri 443 koltuğun temsil hakkını elde etmiştir. Dolayısıyla, kadın parlamento üyelerinin oranı %41’e ulaşırken erkek parlamento üyelerinin oranı %59’a kadar düşmüştür (http-7). Görüldüğü üzere, 2014 seçimlerine oranla kadın parlamento üyelerinde %4’lük bir artış gözlemlenmiştir. Daha sonrasında yaşanan İngiltere’nin AB üyeliğinden ayrılması (Brexit) süreci ile birlikte 751 olan koltuk sayısı 705’e düşürülmüş ve koltuklarda yeniden dağıtım yapılmıştır. Bunun sonucunda, yeni dağılıma göre parlamentodaki kadın üye oranı %39,5 olarak gerçekleşmiştir (European Parliament, 2020). Erkek parlamento üyelerinin koltuk oranı ise yaklaşık %62 seviyelerine yükselmiştir (European Parliament, 2020; http-7; ayrıca bkz: http-10). Ayrıca, 2019 yılındaki seçimlerden sonra Avrupa Parlamentosu’nun ikinci en önemli temsil simgesi olan başkan yardımcılığına bakıldığında toplam 14 Başkan Yardımcısı’nın 8’i kadın parlamento üyelerinden, 6’sı erkek parlamento üyelerinden seçilmiştir (http-12).

Yukarıdaki bilgiler ışığında Avrupa Parlamentosu içerisinde kadının temsili değerlendirildiğinde, seçimlerin yapıldığı 1979 yılından son seçimin yapıldığı 2019 yılına kadar kadın parlamento üyelerinin temsil oranında ciddi bir artış gözlemlenmiştir. Fakat bunun yanında sadece üç kadın Avrupa Parlamentosu’na Başkanlık edebilmiştir. Brexit süreci sonrası ise kadın parlamento üyelerinin oranında düşüş olmuştur. 1979-1999 yılları arasındaki 20 yıllık süreçte kadın parlamento üyelerinin oranı %16’dan %30 seviyelerine doğru hızlı bir yükseliş gösterirken, 1999-2019 yılları arasındaki 20 yıllık süreçte %30 ile %41 seviyeleri arasında kalmıştır. Brexit sürecinden sonra kadın parlamento üyelerinin oranının %39,5’e düştüğünü de göz önünde bulundurursak (European Parliament, 2020), ilk 20 yılda gerçekleşen %14’lük artışın yanında, son 20 yılda neredeyse %10’luk bir artış dahi olmamıştır. Fakat bu noktada AB’nin gerçekleştirdiği genişleme süreçleri ve üye devlet sayısının artışı da unutulmamalıdır. Tüm bu parametreler göz önüne alındığında Avrupa Parlamentosu içerisinde kadın temsiline sürekli bir artış eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir.

Günümüzde Avrupa Parlamentosu içerisindeki siyasi partilerin kendi içlerindeki kadın-erkek parlamento üye oranlarına baktığımızda ise Tablo 2’de görüldüğü üzere kadın-erkek eşitliğini en iyi sağlayan siyasi parti grubu Yeşiller Grubu/Avrupa Serbest İttifakıdır. Bunları sırasıyla Sosyalist ve Demokratların İlerici İttifakı, Yeniden Avrupa Grubu, Avrupa Birleşik Solu Konfederasyon Grubu/ Kuzey Yeşil Solu takip etmiştir. Kadının en az temsil edildiği siyasi parti grupları ise Kimlik ve Demokrasi Grubu, Avrupa Halk Partisi (Hıristiyan Demokratlar), Avrupa Muhafazakârlar ve Reformistler Grubu ve Bağımsızlar olmuştur.

Tablo 2: Avrupa Parlamentosundaki politik grup üyelerinin cinsiyet dağılımı

Politik grup	Kadın (%)	Erkek (%)
Yeşiller Grubu/Avrupa Serbest İttifakı	49,3	50,7
Sosyalist ve Demokratların İlerici İttifakı	44,2	55,8
Yeniden Avrupa Grubu	43,9	56,1
Avrupa Birleşik Solu		
Konfederasyon Grubu/ Kuzey Yeşil Solu	43,6	56,4
Kimlik ve Demokrasi Grubu	38,2	61,8
Avrupa Halk Partisi	33,2	66,8
Avrupa Muhafazakârlar ve Reformistler Grubu	31,1	68,9
Bağımsızlar	34,5	65,5

Kaynak: European Elections Results, 1979-2019 ([http-7](http://7)).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Agacinski (2014, s. 236-237) de toplumsal cinsiyetin “kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkiyi belirleyen kültürel ve tarihsel bir tanımlama olduğunu” belirtmekte ve bu durumun tüm insanlığı etkilemiş olduğunu dile getirmektedir. Ancak kadınların bir azınlık grubu olmadıklarını vurgulayan yazar, herkesin bir cinsiyete sahip olduğunu hatırlatmakta ve “hiyerarşi oluşturmadan” var olan evrensel heterojenliğe sahip çıkılması gerektiğini ifade etmektedir (Agacinski, 2014, s. 207). Bu bakışla birlikte çalışmanın son bölümünde yer alan bilgiler ışığında Avrupa Parlamentosu içerisinde kadın temsili değerlendirildiğinde, bu oranın bazı dönemlerde yükseldiği bazı dönemlerde düşüşe geçtiği görülmüştür. Örneğin 1979 yılında %16 olarak gerçekleşen oran 1984 yılındaki bir sonraki seçimlerde %18’e ve 1989 yılındaki seçimlerde ise %19’a yükselmiştir. 1994 seçimlerinde ise bu oran bir sıçramayla %26 oranına çıkmıştır. Sonraki seçim dönemlerinde de sırasıyla bu oran %30’a, %31’e, %35’e, %37’ye yükselmiştir. 2019 yılında gerçekleşen son seçimlerde ise bu oran %41 olarak gerçekleşmiştir. Bu döneme kadar sürekli bir artış içinde olan kadın

parlamentar oranı 2020 yılının Ocak ayında İngiltere'nin Birlik'ten ayrılması nedeniyle %39,5 oranına gerilemiştir. Kadın parlamenter oranındaki bu seyre bakıldığında kadın temsilindeki artışın ilk 20 yılda hızlı bir yükselişle gerçekleştiği ancak sonrasında bu yükselişin yavaşladığı görülmektedir. Her ne kadar genel bir artış gözlemlense de bu durum kadın ve erkek arasında eşitliğin olduğu ya da toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı şeklinde yorumlanamaz. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin tek parametresinin “temsil” olmadığı da hatırlanmalıdır.

AB Parlamentosu kadın temsili konusunda sürekli ama sınırlı bir gelişme kaydetmiştir. Lizbon Anlaşmasına atıfla daha önce de ifade edilmiş olduğu gibi Birlik için insan hakları değerleri ve bu değerler kapsamında kadın erkek eşitliği çok önemli konuların başında gelmektedir. AB'nin kendini ve temel değerlerini tarif ettiği Lizbon Anlaşması, kadın erkek eşitliğinin sağlanması için Birliğin tüm faaliyetlerinde çaba göstermesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu bilgilerle birlikte “2020-2025 Cinsiyet Eşitliği Stratejisi” belgesinde yer alan verilere bakıldığında AB açısından kat edilmesi gereken mesafe olduğu görülmektedir. Zira AB Komisyon Başkanı Ursula von der Leyen de toplumsal cinsiyet eşitliğinin AB'nin temel ilkeleri arasında yer aldığını ancak bu hedefe henüz erişilemediğini ifade etmektedir (Avrupa Komisyonu, 2020). 2020-2025 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi çerçevesinde paylaşılan verilere göre AB'deki fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalmış kadın oranı %33'tür (Avrupa Komisyonu, 2020). AB'de kadınlara ödenen saat ücreti erkeklere ödenen saat ücretine kıyasla %16 daha azdır. AB'de “ücretsiz bakım ve ev işlerinin %75'i kadınlar tarafından” yapılmaktadır. Ayrıca “yönetim kurulu başkanlarının” %7,5'i ve CEO'ların ise sadece %7,7'si kadınlardan oluşmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2020). Bu durum birçok ülkeye kıyasla olumlu bir tablo gibi görünse de AB'nin toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerine ulaşmak için daha yolu olduğunu göstermektedir.

YAZAR BEYANI / AUTHOR STATEMENT

Araştırmacılar makaleye ortak olarak katkıda bulunduğunu bildirmiştir. Araştırmacılar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

KAYNAKÇA

Agacinski, S. (2014). Karma Bir Dünyaya Doğru. F. Heritier, M. Perrot, S. Agacinski, N. Bacharan (Ed.). *Kadınların En Güzel Tarihi* (s. 187-251) içinde. (Çev: Yonca Aşçı Dalar). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Akın, A. (2007). Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve sağlık. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 26(2), 1-9.
- Avrupa Komisyonu (2020). *Eşit Bir Birlik İçin Mücadele Etmek 2020-2025 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi*. <https://www.abbilgi.eu/tr/assets/docs/esit-bir-birlik-icin-mucadele-etmek-factsheet.pdf> adresinden erişildi.
- Avrupa Konseyi (2011). *Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi*. <https://ucansupurge.org.tr/wp-content/uploads/2020/08/%C4%B0stanbul-S%C3%B6zleşmesi-Tam-Metni.pdf> adresinden erişildi.
- Aygül, E. ve Güvemli, B. (2005). AB-Türkiye ilişkisinde gelinen nokta: Müzakere tarihinin verilmesi ve müzakere konuları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (25), 207-211.
- Bakırcı, K. (2015). İstanbul Sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 2015(4),133-205.
- Bakkalcı, A. C. (2019). *Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri*. Ankara: Seçkin Kitapevi.
- Beauvoir, S. (1956). *The Second Sex*. (Çev: ve Ed: H. M. Parshley). London: Lowe and Brydone.
- Berktaş, F. (2004). *Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi. Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, no7. https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/berktay_std_7.pdf adresinden erişildi.
- Berktaş, F. (2013). Feminist Teoride Açılımlar. Y. Ecevit ve N. Karkıner (Ed.). *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* (s. 2-24) içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi), 1979. <http://www.kaced.org/images/files/CEDAW%20metni.pdf> adresinden erişildi.
- Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği (2019). *Kavramlar Sözlüğü*. <https://cinselsiddetlemucadele.org/wp-content/uploads/2020/02/KAVRAMLAR-SOZLUGU-2019-web-1.pdf> adresinden erişildi.
- Coşkun, V. (2012). İnsan Hakları: Kaynağı, Felsefi Temelleri ve Gelişimi. İ. Dağı ve E. Gökalp (Ed.). *İnsan Hakları ve Demokratikleşme Süreci* (s. 2-31) içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Council of The European Union (2011). 2011-2020 European Pact for Gender Equality. https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/lsa/119628.pdf adresinden erişildi.
- Delphy, C. (1999). *Baş Düşman Patriyarkanın Ekonomi Politikası*. (Çev: Hale Öz ve Lale Aykent Tunçman). İstanbul: Saf Yayınevi. (Kitabın orijinal basımı1998).
- Dökmen, Z. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojik Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

- Ecevit, Y. (2021). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Temel Kavramları. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi. <https://ceidizler.ceid.org.tr/Toplumsal-Cinsiyet-Esitliginin-Temel-Kavramlari-i218> adresinden erişildi.
- European Commission (2010). Strategy for Equality Between Women and Men 2010-2015. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0491:FIN:EN:PDF> adresinden erişildi.
- European Commission (2016). Strategic Engagement for Gender Equality 2016-2019. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/24968221-eb81-11e5-8a81-01aa75ed71a1> adresinden erişildi.
- European Parliament (2020). Women in Parliaments. At a glance Infographic (Şubat, 2020). [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/646189/EPRS_ATA\(2020\)646189_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/646189/EPRS_ATA(2020)646189_EN.pdf) adresinden erişildi.
- Gunven, L. (2003). Avrupa Birliği'nde İnsan Hakları. İ. I. Gül ve L. B. Tokuzlu (Çev ve Yay.Haz.). *Avrupa Birliği Hukuku* (s. 98- 107) içinde. İstanbul: Şefik Matbaası.
- Héritier, F. (2014). İnsanlığın Şafağında. F. Heritier, M. Perrot, S. Agacinski, N. Bacharan (Ed.). *Kadınların En Güzel Tarihi* (s.1-52) içinde. (Çev: Yonca Aşçı Dalar). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İçel, K. (2000). Kopenhag kriterleri bağlamında Türk Ceza Hukuku. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 17, 402-408.
- Kandiyoti, D. (2019). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar. Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınevi.
- Kant, I. (2002). *Ahlak Metafizikliğinin Temellendirilmesi*. (Çev: İoanna Kuçuradi). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. (Kitabın orijinal basımı1876).
- Karluk, R. (2011). *Avrupa Birliği Kuruluşu Gelişmesi Genişlemesi Kurumları*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Keskin Ata, F. (2013). *Avrupa Birliği ve İnsan Hakları*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Keskin Ata, F. (2020). Protection of Human Rights in the Framework of the United Nations. H. Tepe ve D. Ş. Akdemir (Ed.). *Human Rights* (s. 112-140) içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Koray, M. (2005). *Avrupa Toplum Modeli*. İstanbul: İmge Yayınevi.
- Koray, M. (2011). Avrupa Birliği ve Türkiye'de "Cinsiyet" eşitliği politikaları: Sol-Feminist bir eleştiri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 29, 13-53.
- Kuçuradi, İ. (2003). *İnsan ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (2006). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (2014). *Uludağ Konuşmaları Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

- Lizbon Anlaşması, 2009. <https://antlasmalar.com/wp-content/uploads/2017/07/lizbon.pdf> adresinden erişildi.
- Morgil, O. (2006). Kopenhag ekonomik kriterleri ve Türkiye'nin uyum süreci. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 91-102.
- Oakley, A. (1985). *Sex, Gender and Society*. Aldershot: Gower/ Maurice Temple Smith.
- Özen, Ç. (2013). Uluslararası Örgütlere Giriş. Ç. Özen ve Ö. Tonus (Ed.). *Uluslararası Örgütler* (s. 2-25) içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sancar, S. (2020). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti, Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şimga, H. (2018). Kadın ve İnsan Hakları. *Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Bülteni*, 4, 4-5. <http://openaccess.maltepe.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12415/3343/1.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden erişildi.
- Türkmen, F. (2003). Türkiye, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları. İ. I. Gül ve L. B. Tokuzlu (Çev ve Yay Haz.). *Avrupa Birliği Hukuku* (s. 83-98) içinde. İstanbul: Şefik Matbaası
- Von der Leyen, U. (2021). *Speech by President von der Leyen at the European Parliament Plenary on the conclusions of the European Council meeting of the 25-26 March 2021 and the outcome of the high-level meeting between the EU and Turkey*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_21_1965 adresinden erişildi.
- http-1: T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, *Avrupa Birliğinin Kurumları*. https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-kurumlari_45641.html adresinden erişildi.
- http-2: *Why do we need the Charter?*
https://ec.europa.eu/info/aid-development-cooperation-fundamental-rights/your-rights-eu/eu-charter-fundamental-rights/why-do-we-need-charter_en adresinden erişildi.
- http-3: *Past Annual Reports on Gender Equality*.
https://ec.europa.eu/info/publications/past-annual-reports-gender-equality_en adresinden erişildi.
- http-4: *A Union of Equality: Gender Equality Strategy 2020-2025*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2020:152:FIN> adresinden erişildi.
- http-5: *Avrupa Birliği'nin Genişlemesi. (2020, Mayıs 21)*. T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html adresinden erişildi.
- http-6: *European Parliament. Historical Archives*.
<https://historicalarchives.europarl.europa.eu/en/fonds/members> adresinden erişildi.

- http-7: *European elections results. (2021, September 21). European Parliament. Constitutive session.*
<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/press-tool-kit/6/european-elections-results-1979-2019> adresinden erişildi.
- http-8: *Women gaining ground in the European Parliament. (2019, May 25). France 24.*
<https://www.france24.com/en/20190525-women-gaining-ground-european-parliament> adresinden erişildi.
- http-9: *Women in the European Parliament (infographics). (2019, September 9). News European Parliament*
<https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20190226STO28804/women-in-the-european-parliament-infographics> adresinden erişildi.
- http-10: *European Parliament. MEPs Full List.*
<https://www.europarl.europa.eu/meps/en/full-list/all> adresinden erişildi.
- http-11: *European Parliament. Historical Archives. Former Presidents of the European Parliament.*
<https://historicalarchives.europarl.europa.eu/en/fonds/former-presidents> adresinden erişildi.
- http-12: *European Parliament. Who's Who. The Bureau.*
https://www.europarl.europa.eu/infographic/who-s-who/the-bureau/index_en.html adresinden erişildi.